

ANTTI PAAKKARI – ANNA SIIPPAINEN

Vahinkoja, verkostoja, innostusta ja surua. Varhaiskasvatuksen yritys yhteistyön rakentuminen halujen sommitelmana

Paakkari, Antti – Siippainen, Anna. 2023. VAHINKOJA, VERKOSTOJA, INNOSTUSTA JA SURUA. VARHAISKASVATUKSEN YRITYSYHTEISTYÖN RAKENTUMINEN HALUJEN SOMMITELMANA. Kasvatus 54 (5), 450–463.

Tarkastelemme lasten fyysistä aktiivisuutta mittaavaa sensoriranneketta valmistavan yrityksen yhteistyötä kunnallisen varhaiskasvatuksen kanssa lähtökohtanamme ajatus toimijoiden välisestä yhteistyöstä halujen koossapitämänä sommitelmana. Tutkimus tuo uutta tietoa siitä, miten yksityistymisen prosessit ja erityisesti opetusteknologioihin liittyvät yritys-yhteistyön verkostot koulutuksessa rakentuvat. Tutkimme yhteistyöhanketta, jossa kunta hankki yritykseltä lapsille suunnattuja aktiivisuusrannekkeita päiväkotiryhmien käyttöön. Aineistona oli kunnan hallinnossa, päiväkodeissa sekä rannekkeita valmistaneessa yrityksessä työskennelleiden henkilöiden haastatteluja. Analyysi keskittyi hankkeen alku- ja loppu-hetkiin: kuinka yritys yhteistyön alussa onnistuu kytkeytymään toimijoiden haluihin, ja kuinka näiden välinen sommitelma rakentuu jaetun innostuksen varaan? Liikunnasta innostuneet lasten vanhemmat ja kolmannen sektorin järjestöt olivat keskeisessä asemassa rakentamassa yhteyksiä yrityksen ja kunnallisen varhaiskasvatuksen välille. Yhteistyön päättyessä toimijoiden halut suuntautuivat myös eri kohteisiin. Yrityksen näkökulmasta onnistuneen projektin päättymisen nostatti kunnan hallinnon ja varhaiskasvatuksen henkilökunnassa yllätyksen, epätietoisuuden ja pettymyksen tunteita. Artikkelit auttaa ymmärtämään varhaiskasvatuksen yksityistymisen seurauksia sekä yritysten ja julkisen sektorin erilaisia rooleja ja näiden intressien välisiä ristiriitoja yhteistyöhankkeissa.

Asiasanat: halu, julkinen sektori, sommitelma, varhaiskasvatus, yksityistyminen, yritys-yhteistyö

Johdanto

Yksi keskeisistä viime vuosien varhaiskasvatuspalveluiden muutoksista Suomessa on se, että yhä suuremman osan palveluista järjestää yksityinen palveluntuottaja. Suomalaisilla perheillä on aiempaa enemmän valinnan mahdollisuuksia perinteisen kunnallisesti järjestetyn varhaiskasvatuksen rinnalla. Varhaiskasvatusta luonnehtii kiihtynyt yksityistymis- ja markkinoistumiskehitys, ja markkinalogiikka on tämän seurauksena alkanut entistä näkyvämmiin ohjata varhaiskasvatusta (ks. esim. Ruutiainen 2022). Yksityistyminen näkyy palveluiden järjestämisen lisäksi varhaiskasvatuksen sisällöissä ja toiminnan painotuksissa.

Tutkimuksellinen mielenkiintomme kohdistuu yksityistymisen (Ball & Youdell 2008; Hogan & Thompson 2021) prosesseihin suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa yksityiset toimijat osallistuvat joihinkin julkisen palvelun sisällä tapahtuviin toimintoihin tai tarjoavat omia palvelujaan käytettäväksi. Tätä on kutsuttu ulkoiseksi yksityistymiseksi (*exogenous privatization*, Ball & Youdell 2008). Aiempi tutkimus on antanut viitteitä siitä, että se voi avata yksityisille toimijoille yllättäviäkin reittejä julkisiin palveluihin; voidaan luoda esimerkiksi koulun sisään yksityisiä datainfrastruktuureja, kuten on nähty Googlen tai Microsoftin tarjoamien teknologia-alustojen yhteydessä (Paakkari 2020). Lapsuuden lisääntyvä datafikaatio haastaa kasvatuksen käytäntöjä monin tavoin (Mertala 2022).

Yksityistymistutkimuksessa on hyödynnetty jakoa ulkoiseen ja sisäiseen yksityistämiseen (Ball & Youdell 2008). Ulkoinen yksityistäminen viittaa siihen, että julkiset palvelut avataan markkinatoimijoille ja sisäinen yksityistäminen puolestaan siihen, että julkisen sektorin sisälle tuodaan erilaisia markkinatoimijoilta omaksuttuja käytäntöjä (Ruutiainen 2022). Toinen jaottelu (Hogan & Thompson 2021) sisältää markkinoistumisen (*marketization*), yksityistymisen (*privatization*) ja kaupallistumisen (*commercialization*). Markkinoistuminen tarkoittaa valtion myötävaikutusel-

la tapahtuvaa yleistä markkinoiden luomista koulutuksen kentälle. Yksityistyminen puolestaan tapahtuu kouluille ja viittaa esimerkiksi yksityisiin kouluihin. Kaupallistuminen taas tapahtuu kouluissa ja viittaa erilaisten koulutukseen liittyvien palvelujen ostoon ja myyntiin. (Hogan & Thompson 2021.)

Yksityisten toimijoiden lisääntyvää vaikutusvaltaa koulutuksessa on viime vuosikymmenten aikana tutkittu monista näkökulmista. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että varhaiskasvatuksen polut eriytyvät ja yksityisten toimijoiden tila lisääntyy. Tämä voi uhata yhdenvertaisuutta (Kari-la, Alasuutari, Lammi-Taskula, Repo & Eerola 2022). Varhaiskasvatuksessa ei kuitenkaan ole tutkittu laajasti sitä, millaisten yksityiskohtaisten mikrotason mekanismien kautta yksityiset toimijat saavat jalansijaa varhaiskasvatuksessa. Vaikka koulutuksen yksityistymistä on analysoitu runsaasti, ei varhaiskasvatuksen kentällä tapahtuvia muutoksia ole tutkittu yhtä tarkasti (Dýrfjörð & Magnúsdóttir 2016).

Vaikka Pohjoismaissa ja globaalisti nähdään yhteneviä kehityskulkuja tavoissa, joilla yksityiset toimijat lisäävät vaikutusvaltaansa koulutuksen kentällä, on maiden sisällä tapahtuvissa prosesseissa myös eroavaisuuksia. Kunkin maan koulutus- ja talousjärjestelmän erityisyydet vaikuttavat lopputulokseen, mutta myös paikallisesti muodostuvissa verkostoissa ja sommitelmissa on suurta vaihtelua (Paananen & Grieshaber 2023; Siippainen, Toivonen & Paakkari 2023). Onkin tärkeää analysoida toimijoiden välisiä prosesseja mikrotasolla ja tarkastella, miten näiden väliset yhteydet kussakin tapauksessa rakentuvat.

Tämä artikkeli käsittelee yksityisten toimijoiden roolia varhaiskasvatuksessa sekä yksityisten ja julkisten toimijoiden välisen yhteistyön rakentumista päiväkotiryhmille suunnatun aktiivisuusrannekekokeilun kautta. Artikkelissa tarkastelemme yksityisen palveluntarjoajan ja kunnan yhteistyöhanketta, jossa kunnan päiväkotilapset saavat fyysisistä aktiivisuutta mittavaan rannekkeen. Analyysin keskeisenä kohteena on sensoriranneketta valmis-

tavan yrityksen yhteistyö kunnallisen varhaiskasvatuksen kanssa. Tarkastelemassamme tapauksessa kiinnostavaa on yhtäältä liikunta-tekniikan hankkiminen yksityiseltä toimijalta ja tätä kautta tapahtuva liikuntakasvatuksen osittainen ulkoistaminen sekä toisaalta teknologian, esimerkiksi rannekeiden ja liikuntasovelluksen, aikaansaamat vaikutukset varhaiskasvatuksen käytännössä.

Tutkimme, miten yksityisiä toimijoita varhaiskasvatuksen sisälle tuova verkosto rakentuu. Tarkastelemassamme tapauksessa verkoston tuo yhteen voimakas kiinnostus ranneketta kohtaan. Huomattavaa on myös, ettei kyse ole vain yrityksen ja kunnan kahdenvälisestä yhteistyöstä vaan laajemmasta sommitelmasta, jossa kolmannen sektorin yhdistysten ja vanhempien panos on keskeinen. Muodollisesti yrityksen ja kunnan välillä tapahtuvaan yhteistyöhön kytkeytyy vapaaehtoisia välittäjiä ja asiasta innostuneita, jotka luovat yhteyksiä yrityksen ja varhaiskasvatuksen toimijoiden välille ja auttavat yritystä kehittämään tuotetta paremmin kentän tarpeita vastaavaksi. Taustalla vaikuttavat myös laajemmat yhteiskunnalliset keskustelut, erityisesti huoli lasten liian vähäisestä liikkumisesta, mikä varhaiskasvatuksessa on saanut virallisen aseman lasten liikuntasuosituksen myötä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016).

Analysoimme innostuneiden ympärille syntyvää yhteistyöverkostoa halun (*désir*, Deleuze & Guattari 2007) käsitteen avulla. Lähestymme yksityisten toimijoiden roolia varhaiskasvatuksessa puolestaan sommitelman (*agencement*, Deleuze & Guattari 1987) käsitteellä, jolla tavoittelemme aineistossa yhteen liittyvien toimijoiden moninaisuutta. Sommitelmien lähestyminen halujen kautta auttaa ymmärtämään voimia, joiden ympärille ne rakentuvat. Verkostoja ja sommitelmia tarkasteltaessa huomio kiinnittyy tyypillisesti siihen, että monet erilaiset osat liittyvät niissä yhteen. Syy liittymiseen voi kuitenkin jäädä avoimeksi.

Katseen kohdistaminen haluan nostaa esiin erilaisia havaintoja kuin yksityistymisen yhteydessä on yleensä tehty. Suomessa on varhais-

kasvatusta käsiteltäessä tyypillisesti keskitytty yksityisiin palveluntarjoajiin, joita julkinen sektori rahoittaa esimerkiksi palvelusetelien avulla (ks. esim. Ruutiainen 2022; Valkonen, Pesonen & Brunila 2021). Tämän tutkimuksen kohteena olevan aktiivisuusranneyhteistyön kaltaisia projekteja on kuitenkin tutkittu vähemmän. Varhaiskasvatuksen kentän ulkopuolella tutkimus on kiinnittänyt huomiota uuden julkishallinnon (*New public management*) käytäntöjen seurauksiin ja esimerkiksi konsulttien vaikutusvallan kasvuun (YLönen & Kuusela 2019). Oma tutkimuksemme osallistuu samaan keskusteluun julkisen ja yksityisen sektorin roolijaosta, jossa kyse on pohjimmiltaan hyvinvointivaltion ja hoivatyön radikaalista uudelleenjärjestelystä (Jokinen, Hirvonen, Mankki, Aho & Lehto 2023). Startupien ja alustatalouden yleistyessä yhteistyöhankkeet syntyvät yhä useammin epävirallisten verkostojen kautta. Perinteinen tilaaja-toimittajamalli on ikään kuin jäävuoren huippu, joka yhteistyöstä tulee näkyviin, mutta jonka edellytykset muodostuvat epämuodollisissa verkostoissa.

Kysymme tässä artikkelissa, miten yritys-yhteistyön verkosto rakentuu ja millaisen aseman toimijoiden jakama innostus sekä halu lasten liikunnan edistämiseen saavat siinä? Kysymme myös, miten toimijat kuvaavat verkoston purkautumista ja siihen liittyviä tunteita? Tavoitteenamme on ymmärtää varhaiskasvatuksen yksityistymisen muuttuvaa maastoa sekä nostaa esiin mahdollisia ongelmakohtia ja ristiriitoja yksityisten toimijoiden kanssa tehtävässä yhteistyössä. Vapaaehtoisuuden ja epämuodollisten verkostojen kautta rakentuva yksityistyminen voi synnyttää lyhytaikaisia yhteistyöhankkeita, joiden pidempikestoinen anti julkiselle varhaiskasvatukselle on epäselvä ja jotka samalla voivat kuitenkin kiihdyttää alueellista eriarvoistumista.

Yksityistyminen suomalaisessa varhaiskasvatuksessa

Suomea on perinteisesti pidetty maana, jossa lapsuusvuosien koulutus on ensisijaisesti jul-

kisen sektorin vastuulla. Viime vuosina yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden osuus on kuitenkin kasvanut johdonmukaisesti ja varsin nopeasti. Valtio tukee yksityisiä toimijoita esimerkiksi kotihoidontuella ja palvelusetelillä, ja myös näiden määrä on ollut kasvussa. Vuonna 2011 palveluseteliä käytti 11 kuntaa, mutta vuonna 2018 jo joka kolmas. Myös yksityisten päiväkotien määrä on kaksinkertaistunut vuosien 2008 ja 2018 välillä. (Laiho & Pihlaja 2022.) Varhaiskasvatuksen, toisin kuin esimerkiksi perusopetuksen, yksityistymiskehitystä selittänee ainakin osin mahdollisuus voitontavoitteluun. Yksityisten toimijoiden määrän lisäksi voittoa tavoittelemattomat pienet toimijat ovat alkaneet korvautua suuremmilla kansallisilla tai ylikansallisilla yrityksillä (Ruutiainen, Alasuutari & Karila 2020). Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, että yksityisten toimijoiden mukanaolo varhaiskasvatuksen kentällä rationalisoidaan ristiriitaisin perustein (Ruutiainen ym. 2020).

Tutkimuskohteenamme on aiemmista erilainen varhaiskasvatuksen yksityistymismuoto: lasten liikuntakasvatuksessa hyödynnetty aktiivisuusranneke, jota 2020-luvun taitteessa käytettiin eräissä yksityisissä ja kunnallisissa päiväkodeissa eri puolilla Suomea. Yhteistyöhankkeessa oli kyse yksityisen yrityksen valmistamasta ja yksittäisille kuluttaja-asiakkailla markkinoidusta tuotteesta, jota positiivisen käyttäjäpalautteen myötä ryhdyttiin tarjoamaan myös päiväkotiryhmille. Yhteistyön kautta yritys kehitti tuotetta vastaamaan paremmin varhaiskasvatuksen pedagogisia vaatimuksia. Kokeilu käynnistyi yksityisen päiväkotiketjun toimipisteissä, mutta laajeni sittemmin myös kunnalliseen varhaiskasvatukseen.

Kokeilun aikana kunnat näin ollen yksityistivät osan varhaiskasvatuksen liikuntakasvatuksen palveluista rannekeita tarjoavalle yritykselle. Käytännössä kyse oli rannekeiden vuokraamisesta yritykseltä, eikä päiväkoteihin esimerkiksi tullut yritykseltä henkilökuntaa. Tässä mielessä tapaus on siis rajatumpi kuin monet esimerkit varhaiskasvatuksen yksityistämisestä, ja sitä voitaisiin kutsua koulutuksen

kaupallistumiseksi (*commercialization*, Hogan & Thompson 2021). Kaupallistuminen viittaa tällöin koulutukseen liittyvien palvelujen ostoon ja myyntiin. Tietyn osan ulkoistaminen yksityisen toimijan tuotettavaksi saattaa vahvistaa pitkällä aikavälillä näiden asemaa julkisessa varhaiskasvatuksessa.

Yksityistymisen voi tuottaa perheiden välistä eriarvoisuutta. Joissain kunnissa on esimerkiksi ollut käytössä musiikki- tai kielikylpypalveluita, joita vanhemmat ovat voineet erillistä maksua vastaan ostaa osaksi lapsensa päiväkotipäivää. Kaikilla ei lisämaksullisiin palveluihin ole mahdollisuutta. Lisäksi yksityiseltä toimijalta ostetut palvelut eivät ole kaikkien saatavilla, vaan ainoastaan siellä, minne kyseinen lisäpalvelu on ostettu. Tähän on myös oikeusasiamies (Oikeusasiamies 2017) ottanut kantaa. Vastaavia esimerkkejä on muiltakin koulutusasteilta: esimerkiksi korkeakoulutukseen on tullut maksullisia valmennuskursseja, jotka voivat edistää tietynlaisista taustoista tulevien hakijoiden pääsyä julkisesti tuettuun koulutukseen (Kosunen 2022; Varjo & Kalahti 2019).

Sommitelma ja halu teoreettisena taustana

Sommitelman (Deleuze & Guattari 1987) on ajateltavissa kuvaavan käytännössä valta- ja vaikutussuhteiden verkostoja: tilanteita, joissa erilaiset toimijat tulevat yhteen ja vaikuttavat toisiinsa (ks. esim. Paananen & Grieshaber 2023). Sommitelma ei kuitenkaan pyri samuuteen. Se pitää sisällään eri suuntiin vetäviä ja ristiriitaisiakin voimia, jotka tilapäisesti tai pysyvämmiin liittyvät yhteen jonkin tavoitteen saavuttamiseksi. Sommitelma ja siinä liikkuvien toimijoiden suhteet ovat alati muuttoksessa; tarvitaan kuitenkin jotain, joka pitää toimijat yhdessä. Mikäli sommitelma menettää kykynsä yhdistää toimijoita, se hajoaa.

Valtasuhteet lävistävät sommitelman niin, että toimijat pyrkivät suuntaamaan sommitelmassa liikkuvia haluja itselleen mieluisiin kohteisiin. Halu ja valta asettuvat vastakkain: jos

halu on toimijoiden pyrkimystä itsensä ilmaisemiseen, valta on yritys rajoittaa toimijoita ja suunnata heidät kohti sommitelman päämääriä (Deleuze 2005). Sommitelmassa työskennellään näin ollen aina halun kanssa. Halu tuo toimijat sommitelmaan ja pitää osaltaan sitä kasassa. Mikäli sommitelma menettää kykynsä kanavoidsa toimijoiden haluja tai jää pelkkien valtasuhteiden varaan, se ennen pitkää purkautuu.

Deleuze ja Guattarin (1987) ajatuksia on sovellettu laajasti analysoitaessa esimerkiksi kapitalistisen talousjärjestelmän menestystä (ks. esim. Tsing 2020; Viren & Vähämäki 2011). Keskeiseksi tekijäksi kapitalismin menestyksen taustalla on nähty sen kyky tarttua ihmisten haluihin ja tarjota lupaus – vaikka katteenonkin – niiden toteutumisesta. Deleuzen (2005) mukaan kapitalismi laajenee ensisijaisesti halujen kautta. Kapitalismin prosesseja analysoitaessa on tärkeää ottaa huomioon halujen voima kapitalististen projektien levittäjänä (Purokuru 2018).

Halu on noussut keskeiseksi käsitteeksi myös nykytalouden analyyseissa. Yrittäjyyden asemassa tapahtuneita muutoksia on lähestytty poliittisen yrittäjän käsitteen avulla (Moulier Boutang 1996). Yrittäjä on 2000-luvun post-fordistisessa kapitalismissa (ks. Jakonen, Peltokoski & Virtanen 2006; Paakkari 2020) yhä useammin osa ympärillään toimivia yhteistyöverkostoja, muttei välttämättä niiden alullepanija. Tällainen yrittäjä ei niinkään käynnistä tuotantoprosesseja vaan ohjailee ja ottaa niitä haltuun luovassa taloudessa: ”Ratkaisevaa on, kuinka paljon yhteistyötä yrittäjä kykenee ottamaan haltuun tai kaappaamaan yrityksen sisään. Toisin sanoen yritys ottaa haltuun sille ulkoisia, immateriaalisen työn altaassa pyöriä ajattelun, koulutuksen ja kanssakäymisen virtauksia.” (Viren & Vähämäki 2011, 50.)

Uudenlainen yrittäjyys kytkeytyy laajempaan muutokseen, jossa tuotanto tapahtuu yhä harvemmin yrityksen seinien sisällä vaan sen sijaan erilaisissa yhteistyöverkostoissa ja kollektiivisesti. Tällöin ihmisten halut saavat aiempaa keskeisemmän roolin tuotannossa, ja

terveydenhuollon tai kasvatuksen kaltaisista, kodin tai valtion piiriin kuuluneista asioista tulee tuotannontekijöitä.

Ottamalla halun yksityistymistä käsittelevän tutkimuksen kiintopisteeksi haluamme nostaa esiin toisinaan piiloon jäävää dynamiikkaa: samalla kun uusliberalismin, yksityistymisen tai markkinoistumisen kaltaiset ilmiöt ovat yhteiskunnallisia prosesseja, niihin kietoutuu yksittäisten toimijoiden tasolla muutakin. Osittain näitä prosesseja pitää liikkeellä niiden kyky tarttua toimijoiden haluihin ja kanavoidsa niitä.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimusta varten haastattelimme erään kunnan varhaiskasvatuksen työntekijöitä sekä kaupallisen toimijan edustajaa keväällä 2021. Haastattelut tehtiin osana *Educational technologies and the privatization of public education (2021–2024)* sekä *Varhaiskasvatuksen arviointi datafikaation aikakaudella (2021–2023)* -tutkimushankkeita. Haastatteluihin haimme osallistujiksi varhaiskasvatuksen opettajia ja lastenhoitajia lapsiryhmistä, jotka olivat edeltävän puolen vuoden aikana käyttäneet aktiivisuusrannekkeita osana toimintaansa.

Lapsiryhmissä työskentelevät haastateltavat olivat viidestä eri päiväkodista. Lisäksi haastattelimme rannekeyhteistyöhön osallistunutta henkilökuntaa kunnan hallinnosta ja rannekkeita valmistavasta yrityksestä. Haastateltavat olivat yrityksen työntekijä, kaksi varhaiskasvatuksen viranhaltijaa, viisi varhaiskasvatuksen opettajaa ja neljä lastenhoitajaa. Anonymiteetin turvaamiseksi viittaamme kumpaankin varhaiskasvatuksen viranhaltijaan tekstissä viranhaltija-termillä ja opettajiin sekä lastenhoitajiin varhaiskasvatuksen henkilöstö -termillä.

Aineistontuotannon lähtökohtana oli vapaaehtoisuus. Haastattelimme toimijoita, jotka halusivat osallistua haastatteluihin ja jotka myös oletettavasti olivat jossain määrin kiinnostuneita aiheesta. Tutkimuksen aineisto voi siis olla vinoutunut; se ei välttämättä ole tavoitta-

nut ihmisiä, jotka eivät ole olleet asiasta innostuneita. Toisaalta oli johdonmukaista haastatella asiasta ainakin jossain määrin kiinnostuneita, erityisesti kun tarkastelun kohteena oli toimijoita yhteen tuova halu.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja (Kelly 2010; Ruusuvuori & Tiittula 2005). Niissä käytettiin syötteenä 30 kysymyksen haastattelurunkoa, jonka pohjalta tutkimuksen kohteena olevia teemoja lähestyttiin ja tarvittaessa syvennettiin. Haastattelujen teemat olivat rannekeprojektin synty, rannekeiden ja niiden tuottaman arviointitiedon käyttö, käyttäjien kokemukset rannekeista ja yhteistyöstä eri toimijoiden välillä sekä rannekeprojektin päättymisen. Haastattelut olivat yhtä parihaastattelua lukuun ottamatta yksilöhaastatteluita. Parihaastatteluun päädyttiin haastateltavien toiveesta, mutta toteutukseltaan se oli samansisältöinen kuin yksilöhaastattelut. Kestoltaan haastattelut vaihtelivat 30–70 minuutin välillä. Aineiston koko oli 126 sivua (50 290 sanaa) fontilla Times New Roman 12. Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin ulkopuolisen palvelun toimesta.

Analyysiotteemme on paikannettavissa (kriittiseksi) diskurssianalyysiksi (esim. Fairclough 2010), jonka mukaan haastattelu puhetta tarkastelemalla voidaan saada tietoa toimijoiden tavoista ymmärtää ja jäsentää maailmaa (Potter & Wetherell 1994; Siippainen, Fjällström, Karila, Paananen & Repo 2022). Analyysi tapahtui kirjoittajien yhteistyössä niin, että molemmat lukivat aluksi aineiston itsenäisesti läpi ja kirjoittivat haastatteluista tiivistelmät. Tämän jälkeen keskustelimme aineistosta yhdessä, ja ensimmäinen kirjoittaja (Paakkari) muodosti esityksen halun käsitteen kautta rakentuvasta analyysikehikosta, minkä toinen kirjoittaja varmensi aineistosta. Tämän jälkeen luimme aineiston uudelleen keskittyen erityisesti kuvauksiin kunnan ja yrityksen välisen yhteistyön synnystä ja sen päättymisestä. Analyysin innoituksena oli havaintomme, että haastatteluissa kuvaukset hankkeen synnystä ja etenemisestä olivat hyvin latautuneita; ne eivät olleet vain neutraaleja kuvauksia vaan

sisälsivät puhetta kiinnostuksenkohteista, innostuksesta ja intohimosta sekä myöhemmin surusta, pettymyksestä ja luopumisesta.

Keskityimme erityisesti kohtiin, joissa haastateltavat puhuvat joko suoraan haluista tai kertovat tunteistaan ja motivaatioista rannekeyhteistyöhön liittyen. Tällöin huomiomme kiinnittyi siihen, miten puhujat kuvasivat näitä tilanteita erilaisten nauhoilla sanallistettujen tunneilmaisujen avulla. Tunneilmaisuksi määritimme kohdat, joissa puhutaan ilosta, innostuksesta, intohimosta, kiinnostuksesta tai vaihtoehtoisesti surusta tai pettymyksestä. Lähtökohtanamme oli, että puheensa kautta haastateltavat tuottivat kertomusta siitä, mihin heidän halunsa tilanteessa suuntautui.

Haastattelupuheen affektiivinen voima ohjasi meitä lähestymään sitä halun käsitteen avulla. Tavoitteenamme oli tutkia, mitä halut tekevät tarkastellussa tilanteessa ja miten ne ohjaavat yhteistyön sommitelmia. Luimme aineistoa kysyen, miten halu toimii, mitä se tuottaa ja miten se tuo toimijat yhteen pitäen samalla mielessä, että kyse on yhteiskunnallisista sommitelmista, jotka vuotavat yksilöiden arkeen ja ohjaavat sitä, miten ja mitä nämä päätyvät haluamaan (ks. Mazzei 2013). Mukailen ajatusta halun tuottavuudesta (Deleuze & Guattari 1987) korostimme subjektien toimijuutta tavoitteenamme ymmärtää, millaiset voimat liikuttivat toimijoita sommitelmassa. Toimijoiden puhetta tarkasteltaessa kävi ilmi, ettei kyse ollut väärinymmärryksestä tai pakosta; toimijat korostivat omia halujaan ja intohimojaan, innostusta ja kiinnostusta. Tämä avasi näköalan siihen, miten julkisen ja yksityisen sektorin välinen yhteistyö rakentuu. Se antoi mahdollisuuden välttää yksityistymisen näkemistä väärinymmärryksenä, voimattomana alistumisena vallitsevaan trendiin tai kohtalonomaisena koneiston hampaisiin jäämiseenä.

Lähtökohtanamme oli se, että kaikki toimijat kuuluvat tiettyihin sommitelmiin ja toimivat niiden osana. Ymmärsimme yksittäisten toimijoiden halut osana yhteiskunnallisia sommitelmia ja yhteydessä esimerkiksi idealeihin toimivasta ja hyväkuntoisesta ihmis-

kehosta. Tällä tavoin tavoittelimme analyysiä siitä, miten yhteiskunnallisten halujen kautta rakentui yhteistyö, joka oli monilta osin spontaania ja suunnittelematonta.

Analyysimme keskittyi kohtiin, joissa haastateltavat puhuivat projektin aloituksesta ja sen päättymisestä. Sommitelman syntyä tarkastelemme erityisesti kunnan viranhaltijoiden ja yrityksen työntekijän haastatteluiden pohjalta, sillä heidän toimijuutensa ja halunsa olivat keskeisellä sijalla syntyprosessissa. Sommitelman purkautumista tarkasteltaessa hyödynsimme lisäksi opetushenkilökunnan haastatteluja, sillä yhteistyön päättyessä heijastuivat seuraukset juuri varhaiskasvatuksen arkeen.

Halut sommitelmaa kokoavina voimina

Tarkastelemassamme yhteistyössä oli kyse varhaiskasvatuksen perustehtäviin kuuluvan liikuntakasvatuspalvelun ostamisesta yksityiseltä toimijalta. Vastaavaa tuotetta ei aiemmin ollut olemassa, joten tässä mielessä yksityinen palveluntarjoaja ei tullut kenenkään tilalle. Yksityisen toimijan tullessa osaksi kunnallisen varhaiskasvatuksen prosesseja saattaa syntyä tilanteita, joissa yksityisen ja julkisen sektorin erilaiset toimintalogiikat törmäävät. Tarkastelimme hanketta yhtenä esimerkkinä prosesseista, jotka ovat koulutuksen kentällä yhä yleisempiä.

Sommitelman synty ja liikuttava yksimielisyys

Toinen kunnan viranhaltijoista kertoi työskennelleensä rannekeyhteistyön syntyäikaan kunnan ohjelmassa, jossa hänen tehtäväkseen oli annettu etsiä varhaiskasvatuksen ja digitalisaation yhdistäviä hankkeita. Rahoitus aktiivisuusrannekeille tuli aluksi tämän ohjelman kautta. Seuraavassa kyseinen viranhaltija kertoo alkuvaiheista:

Tähän kokeiluun ehkä tultiin jollain tavalla vahingossa, koska en enää muista mistä sen bongasin. [...] Ei ollut mitään tehtävänantoa, että sen pitäisi liittyä liikkumi-

seen ja digitaalisuuteen. Sen piti ylipäänsä rohkaista varhaiskasvatuksen henkilöstöä ottamaan enemmän digitaalisia sovelluksia tai ohjelmia käyttöön omassa kasvatustyössään. Mutta mitään mandaattia ei ollut siihen, että tulee liittyä liikkumiseen. (Viranhaltija.)

Siis sehän oli tavallaan se juttu, että olin silloin kauhian innostunut [...] Mulla oli siinä kohtaa niin valtava intohimo keinolla millä hyvänsä edistää varhaiskasvatuksen lasten liikkumista. (Viranhaltija.)

Viranhaltija löysi alun perin projektin ikään kuin sattumalta. Hän kuvasi omaa tehtävänantoaan avoimeksi ja joustavaksi, mikä mahdollisti keskittymisen häntä itseään eniten kiinnostavien projektien etsimiseen. Tehtävän kuvan väljyys sekä oma kiinnostus liikuntakasvatukseen saivat hänet kiinnittämään huomiota aktiivisuusrannekeisiin.

Hanke tuli vastaan yllättäen, mutta yhdistetynä viranhaltijan voimakkaaseen kiinnostukseen osallistuminen tuntui itsestään selvältä. Viranhaltija kuvasi suhdettaan liikuntaan voimakkaan myönteisten ilmaisujen kautta: ”kauhean innostunut” ja ”valtava intohimo”. Lisäksi hän kertoi olleensa ”tosi innostunut” asiasta, ja liikunta oli ollut hänelle ”aina semmoinen elämäntapa” ja että liikuntaa oli ollut ”kiva edistää töissä”. Aktiivisuusrannekeprojekti myös ”kuulosti hienolta jutulta” ja asialta, jota haastateltava halusi ”ehdottomasti lähteä kokeilemaan”. Kunta päättikin osallistua kokeiluun viranhaltijan mukaan nopeasti.

Prosessin alussa keskeisiksi muodostuivat nimenomaan liikuntakasvatuksen edistämiseen kytkeytyvät halut. Halu tukea lasten liikuntakasvatusta yhdistää sommitelman toimijoita ja tuo kaupallisen toimijan ja kunnan viranhaltijan yhteen, auttaa laajentamaan sommitelmaa ja kytkemään siihen yhä uusia toimijoita. Lasten liikkumiseen – tai liikunnan vähäisyyteen – oli kiinnitetty jo aikaisemmin huomiota. Erityisen merkittäväksi osaksi keskustelua asettuivat liikuntasuosituksukset, jotka määrittelevät päiväkotikäisten lasten vähimmäistavoitteeksi kolme tuntia päivittäistä liikuntaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016;

liikuntasuosituksien heijastusvaikutuksista, ks. Paakkari, Paananen & Grieshaber 2023). Ministeriön liikuntasuositusten merkitys oli keskeinen, sillä ne sekä antoivat keskustelulle virallisen statuksen että asettivat liikunnalle selkeän määrällisen tavoitteen, jonka toteutumista oli mahdollista seurata.

Kyseisen asian tärkeydestä vallitsi liikuttava yksimielisyys: opetus- ja kulttuuriministeriön virallisia liikuntasuosituksia tai liikunnan merkitystä varhaiskasvatuksessa ei haastatteluissa kyseenalaistettu. Samalla yksimielisyys oli liikuttavaa siinä mielessä, että se osaltaan mahdollisti liikuntakasvatusta edistävien hankkeiden etenemisen ja uusien toimijoiden kiinnittymisen niiden ympärille rakentuviin sommitelmiin. Liikkumisesta vallitseva yksimielisyys oli todennäköisesti luonut jo itsessään otollisen maaperän tarkastelemamme sommitelman syntymiselle. Aktiivisuusrannekkeiden ympärille rakentuvaa sommitelmaa tarkasteltaessa näytti kuitenkin siltä, että viranhaltijan voimakkaan positiivinen suhde liikuntaan oli merkittävää rannekekokeilun alkamiselle kunnassa.

Rannekkeita valmistavan yrityksen edustaja puolestaan kuvaa hankkeen syntyä seuraavassa kertoen, ettei päiväkotien kanssa tehtävä yhteistyö ollut alun perin yrityksen suunnitelmassa:

Joo siis se ei ollut millään tavalla siinä mielessä. [...] Vanhemmat, jotka hankkivat näitä lapsilleen ihan niin sanottuun kuluttajakäyttöön, oli vieneet päiväkotiin ja siellä oli mietitty sitä et olisi kiva jos voitaisi seurata ja sitten tämä idea tuli myös meidän suuntaamme. Sitten lähdettiin testailemaan. Haastateltiin. Tehtiin pilotteja ja kehitettiin vähitellen koko tuotetta ja palvelua ja yleistä oheistoimintaa siihen ympärille. (Yrityksen työntekijä.)

Tutustuttiin ihmisiin ja eri järjestöjen kautta ja edustajien, jotka muutenkin lasten liikkumisen puolesta veti asioita eteenpäin. Sitten päästiin yhdeksi vaihtoehdoksi sinne mitä suositeltiin. Sitten meistä alettiin eri foorumeilla puhua ja sitä kautta me saatiin vielä enemmän yhteyksiä eri paikkoihin. (Yrityksen työntekijä.)

Jos totta puhutaan niin emme me edes ymmärtäneet koko kenttää niin sanotusti, että miten kunnallispuoli toimii. Se on kuitenkin aika monimutkainen ja siellä on omat niksinsä miten navigoida kaiken läpi. Opittiin ja tehtiin ja samalla tutustuttiin oikeisiin ihmisiin ja sitten kutsuttiin eri paikkoihin kertomaan asioista. (Yrityksen työntekijä)

Yrityksen työntekijän mukaan ajatus rannekkeiden viemisestä päiväkotiin tuli itse asiassa vanhemmilta. Yritys tarttui vanhempien ilmaisemaan halukkuuteen ja alkoi tutustua varhaiskasvatukseen kenttään. Vähitellen yritys rakensi yhteistyöverkostoja varhaiskasvatukseen ja liikuntaan erikoistuneiden toimijoiden parissa. Yrityksen työntekijän mukaan yrityksellä ei ollut juurikaan kuntasektorin kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvää asiantuntemusta hankkeen alkaessa. Keskeinen rooli oli teeman parissa työnsä tai vapaaehtoisuuden puolesta toimivilla kontakteilla, jotka neuvoivat yritystä rannekkeen kehittämisessä ja markkinoinnissa.

Yrityksen työntekijä kuvasi, miten yritys alkoi vähä vähältä hahmottaa julkista palvelukenttää ja luoda kontakteja sen sisällä: ”Siinä sitä opittiin sitten kun piti mennä tuolla kentällä niin siinä oppi aika nopeasti. Huvitti vaan jossain kohtaa, kun juuri tämä [liikuntajärjestön] yhteyshenkilö sitten sanoi että sinä olet jo ihan kasvattaja itsekin tässä [nauraa]. Kun sai tämmöiset käytännön opinnot siihen aiheeseen ja oli sitten aika syvällä siellä päädyssä.” Yhteistyö antoi yritykselle aiempaa laajemman ymmärryksen työskentelystä julkisen sektorin kanssa. Yrityksen työntekijä kertoi ymmärtäneensä paremmin rahoitusmallien rakentamista sekä eri tahojen julkisen sektorin sisällä risteäviä haluja ja sitä, kuinka tärkeää oli onnistua yhdistämään nämä halut: “(s)itten nämä eri alueet ja toimialueet mitkä myös siellä tekee yhteistyötä ja haluaa samoja asioita, mutta eri kulmasta.”

Kuntasektorin kanssa tehdyn yhteistyön lisäksi yritykselle oli uutta myös varhaiskasvatukseen liittyvä substanssitieto. Yrityksen työntekijän mukaan yrityksen kokemus varhaiskasvatuksesta ja pedagogisten sisältöjen laa-

timisestä oli yhteistyön alkaessa niukkaa, sillä ranneke oli alun perin suunniteltu yksityiseen käyttöön. Tämän vuoksi pedagogisia näkökulmia ei ollut pohdittu. Yrityksen hyödyntämä innokkaiden verkosto oli tässäkin suureksi avuksi. Yhteistyö verkostoissa johti ennen pitkää siihen, että myös yrityksen työntekijöille karttui pedagogista ymmärrystä. Hanke kuvattiinkin haastatteluissa eräänlaiseksi ”käytännön korkeakouluksi”, jonka myötä myös yrityksen edustajista tuli alan ammattilaisia.

Yrityksen työntekijä korosti myös sitä, että ilman verkoston apua oikeiden ihmisten tapaaminen olisi ollut vaikeaa: ”Tässä on äärettömän vaikeata päästä yhteyteen oikeisiin tyyppeihin. [...] Se innostus piti olla niissä kasvattajissa [...] Me ei oltaisi päästy kontaktiin ryhmien kanssa oikeastaan mitenkään. [...] Nämäkin avainkontaktit joita alussa saatiin näissä aluejärjestöissä olivat ihan mittaamattoman arvokkaita ssiinä että saimme tietoa levitettyä ja kerrottua että tällöinen edes on olemassa.” Yrityksen työntekijä kuvasi tarkasti verkoston ainutlaatuisuutta ja keskeisyyttä kertoen, ettei yhteistyö olisi ollut mahdollista ilman vapaaehtoisten kautta luotuja kontakteja. Erityisen keskeiseksi asettuu alueellinen liikunnanedistämisyjärjestö, joka loi yhteyksiä eri toimijoiden välille ja saattoi näitä yhteen.

Huomionarvoista sekä yrityksen työntekijän että kunnan viranhaltijan kuvauksissa sommitelman synnystä oli toimijoiden vapaaehtoisuudelle, omille intresseille ja haluille annettu tila. Kunnan viranhaltijan tehtävänkuva ohjasi hänet etsimään erityisesti digitalisaatiota ja varhaiskasvatusta yhdistäviä hankkeita. Tämä antoi mahdollisuuden keskittyä projekteihin, jotka ovat lähellä hänen omia kiinnostuksenkohteitaan ja erityisesti liikuntakasvatusta. Yrityksen työntekijä puolestaan kertoi yrityksen suunnan mukaan rannekkeen alun perin yksittäisten kuluttaja-asiakkaiden markkinoille. Ajatus rannekkeiden markkinoinnista varhaiskasvatukseen ei ollut esillä ja nousi esiin vasta innostuneiden vanhempien ehdotettua sitä yritykselle. Yrityksellä ei tässä vaiheessa ollut kokemusta sen enempää kunta-

sektorin kanssa työskentelystä kuin varhaiskasvatuksestakaan, mutta rannekkeiden ympärille rakentui innokkaiden verkosto, joiden kautta yritys saattoi hankkia tietoja ja luoda hyödyllisiä kontakteja. Toimijoiden kuvaukset avasivat näkymän työhön, jota sommitelman kokoamiseksi ja yhdessä pitämiseksi vaaditaan.

Sommitelman purkautuminen: Omnistuminen, yllätys ja suru

Halujen rooli oli keskeinen myös sommitelman toisessa avainkohdassa: monivuotisen yhteistyön jälkeen yritys päätti yksipuolisesti lopettaa rannekkeen tukemisen ja ilmoitti tästä kunnalle, jonka hallinnossa työskentelevä viranhaltija tiedotti asiasta eteenpäin rannekkeita käyttäville lapsiryhmille. Haastateltaessa yrityksen työntekijä kertoi, että hankkeen jatkosta neuvoteltiin yrityksen sisällä pitkään. Kuitenkin kävi selväksi, että aktiivisuusrannekkeen teknologinen alusta vaatisi päivittämistä ja investointeja, jolloin yritys päätti lakkauttaa tuotteen ylläpidon.

Kun alussa sommitelman toi yhteen sen kyky kanavoida eri toimijoiden haluja, nyt etualalle nousivat toimijoiden eri suuntiin vetävät ja osin eripariset halut. Huomiomme kiinnittyikin ensimmäiseksi osapuolten vastakkaisiin tapoihin kuvata yhteistyön päättymistä. Yrityksen työntekijä pohti rannekeprojektin merkitystä sen päättymisen jälkeen seuraavin sanoin:

Halusimme löytää erilaisen kulman tehdä [yritystä] tutuksi. Ja tietenkin myös että kun mietti tätä koko projektia niin että me ollaan innovatiivinen yritys. Me tehdään erilaisia kokeiluja ja hankkeita tai projekteja, ja myös digitaalisia tuotteita. Palveluita testataan edelleenkin paljon ja kokeillaan eri konsepteja, että mikä voisi toimia. Tässä me löydettiin ihan uusi kulma [yritykselle] Suomessakin että miten toimia ja haluttiin myös tietenkin viedä se ulkomaille samalla konseptilla. Se oli kanssa että pystyttäisiin [yrityksenä] tulemaan tutuksi tämän kautta ulkomailta. (Yrityksen työntekijä.)

Haastateltava korosti hankkeen merkitystä markkinoinnin kannalta; kokonaiskuva oli yri-

tyksen kannalta positiivinen myös hankkeen päättymisen jälkeen. Vaikka yhteistyö varhaiskasvatuksen kanssa ei lopulta jatkunut, sai yrityksen brändi huomattavasti lisää kansallista ja kansainvälistä näkyvyyttä. Haastateltavan kertomuksessa projekti rakentuu ensisijaisesti onnistumisten kautta: ”Sitä edelleenkin katsotaan ja ne on todella isoja määriä jos mietitään miten me saatiin meidän nimeä ulkomailla ulos. Me saatiin ihan todella isot määrät näkyvyyttä sillä että lähdettiin tätä tekemään. [...] Se ehdottomasti onnistu.”

Kokonaisuutena hankkeessa oli yritykselle paljon positiivista, vaikka projektin päättymiseen liittyi myös ristiriitaisia tunteita ja pettymystä. Yrityksen työntekijä toi myöhemmin ilmi, että tuotteen kehittämiseen ja markkinointiin erikoistunut tiimi olisi mielellusti jatkanut sen parissa ja että hankkeessa nähtiin ”paljon potentiaalia” sekä palveluille ”selkeästi oli kysyntää”. Hän antoi ymmärtää, että yrityksen sisällä tiedettiin, että rannekkeen ja siihen liittyvän ohjelmiston käyttöikä olisi jossain vaiheessa päättymässä eikä resursseja niiden päivittämiseen olisi. Vaikka hän piti hankkeen päättymistä harmillisena, oli yrityksessä kuitenkin ollut aikaa valmistautua tilanteeseen.

Kunnan hallinnossa hankkeen päättymisen sijaan otettiin vastaan yllätyksenä.

Yritys ilmoitti, että he ovat vuoden päästä laittamassa lapun luukulle. Siinä kohtaa tietysti ei enää tehty uusia hankintoja. Sitä kautta se vaan kuitui pois mikä oli harmi, koska se tuntui että hekin olivat selkeästi saaneet juonen päästä kiinni ja linkittäneet varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin aina vahvemmin ja oli [oppikirjakustantaja] kumppanina, joka myös teki materiaalia heille. Loppuvaiheessa he saivat siitä jo kokonaisuuden, joka oli paljon muutakin kuin aktiivisuuden mittaamista. [...] Kun ei tietysti tiennyt taustoja, ei tiennyt mitä yrityksessä on meneillään, mitä kehitystyö maksoo ja mihin suuntaan [yritys] sitä haluaa viedä. Kun oma filikseni oli, että niitä on aika moni kunta hankkinut niin olisin ajatellut, että mentäisiin nimenomaan siihen suuntaan, että käyttö kasvaa. (Viranhaltija.)

Viranhaltijan kertoma toi mukaan tiedonkulun vähäisyyden kunnan ja yrityksen välillä: vaikka kunta oli panostanut hankkeeseen usean vuoden ajan, ei heillä lopulta ollut juurikaan käsitystä sen jatkuvuudesta tai kestosta. Kunnan viranhaltijan puheessa näkyi suhtautumisen projektiin pitkän aikavälin kokonaisuutena, jota kehitetään matkan varrella. Hän kertoi myös, että yritys oli saanut ”juonen päästä kiinni” ja että sisällöt olivat entistä paremmin yhdistyneet varhaiskasvatuksen sisältöä vastavaksi. Lisäksi hän totesi, ettei tiedä millaisia keskusteluja yrityksen sisällä oli käyty, mutta hänen oman kokemuksensa perusteella käytäjien määrä vaikutti kasvavan.

Kunnan työntekijöiden haastatteluissa yhteistyön päättymisen näyttäytyi näin ollen toisenlaisessa valossa kuin yrityksen työntekijän puheessa: sen enempiä päiväkodeissa kuin hallinnossakaan työskentelevät henkilöt eivät aavistaneet projektin päättyvän, eikä asiasta ollut missään vaiheessa tarkemmin keskusteluja yrityksen kanssa. Hankkeen päättymisen oli yllättävää myös siksi, ettei toista vastaavaa tuotetta ollut tarjolla eikä yrityksellä tässä mielessä ollut kilpailijoita. Lisääntyvä käyttäjien määrä, näiden positiiviset kokemukset, rannekkeen monivuotinen kehitystyö ja varteenotettavien kilpailijoiden puute olivat kaikki tekijöitä, jotka saivat oletamaan yhteistyön jatkuvan tulevaisuudessa.

Päiväkodeissa päätös rannekkeen käytön loppumisesta synnytti vahvoja tunteita. Seuraavassa kaksi haastateltua varhaiskasvatuksen henkilöstön jäsentä kuvaa tuntemuksiaan saatuaan tiedon hankkeen päättymisestä:

Ei mitään muuta kun vaan olen tosi pahoillani että [yritys] lopettaa tämän palvelun. Se on surullinen uutinen, koska se on tuonut niin paljon hyvää ja kivaa meidän ryhmään. (Varhaiskasvatuksen henkilöstö.)

Kokonaisuutena kun se oli niin helppo ja toimiva setti niin sieltä pääasiallisesti mulla nousi vaan onnistumisen kokemuksia. Että miksi [yritys] lopettaa sen yhteistyön? Se on harmi. (Varhaiskasvatuksen henkilöstö.)

Rannekkeiden yhtäkkisen poistumisen aiheuttamat tunteet näyttäytyivät olevan yhteydessä niiden eteen tehtyyn työhön ja vaivannäköön. Haastateltavat kuvasivat, kuinka ryhmän toiminnan osaksi pitkällisen pedagogisen työn jälkeen hyvin asettunut ranneke yhtäkkiä otettiin pois ja kuinka tämä tuntuu harmilliselta. Haastatellut varhaiskasvatuksen henkilöstön jäsenet kertoivat, että kokeilusta nousi ”paljon hyvää ja kivaa” ja ”pääasiallisesti vaan onnistumisen kokemuksia”. Yhteistyön päättyminen herätti ihmetystä siitä, miksi yritys päättyi tähän ratkaisuun. Haastateltavat kertovat olevansa ”todella harmissaan” ja surullisia.

Rannekkeiden käytölle oli ollut tyyppillistä, että lapsiryhmien väliset käyttötavat ja -määrät vaihtelivat suuresti (Paakkari, Paananen & Grieshaber 2023; Siippainen, Toivonen & Paakkari 2023). Rannekkeen käyttö oli alkujaankin vapaaehtoista; kokeiluun osallistui pääasiassa ryhmiä, joissa henkilökunta oli siitä ainakin jossain määrin innostunut. Joissain ryhmissä ranneke jäi pian vähälle käytölle, mutta toisissa taas se tuli pitkäkestoisemmaksi osaksi toimintaa. Vaikutti siltä, että näissä ryhmissä henkilökunta ja lapset olivat tehneet paljon aktiivista työtä sovittaakseen rannekkeen osaksi ryhmän jokapäiväistä pedagogista toimintaa. Teknologiaa ryhmän toimintaan soveltavan ja sommitelmaa kasassa pitävän työn kautta monia rannekkeiden haitallisiksi koetuista vaikutuksista oli voitu torjua (Paakkari, Paananen & Grieshaber 2023).

Osa haastatelluista nosti esiin suuremmin kriittisiä huomioita yritysyhteistyöstä. Haastateltava (Haastattelu 2) pohti rannekkeisiin liittyvää kaupallisuutta: ”Mua itseä arvelutti se kaupallinen aspekti että valjastetaanko me nyt itsemme johonkin tämmöiseen kaupalliseen markkinointitarkoitukseen. Tutkin sitten asiaa, niin itse asiassa toihan vissiin lakkauteaan kesäkuussa koko tuote. Siinä mielessä tuli vähän semmoinen että [naurahtaa] ilmeisesti heillä ei ole tässä tällaisia kaupallisia tarkoituksia enää niinkään.” Hän kertoi suhtautuneensa epäilevästi siihen, päätyykö kunnallinen varhaiskasvatus rannekeyhteistyön kautta valjasta-

maan itsensä osaksi kaupallisen toimijan intressejä. Asiaa selvitettyään hän löysi – tällöin juuri julkaistun – tiedon projektin päättymisestä. Tässä ilmenee yhteistyön päättymisen aiheuttamat ristiriitaiset reaktiot: rannekkeisiin kytkeytyvien ja epäilyttävien koettujen kaupallisten tarkoituserien vuoksi hankkeen päättyminen oli eräänlainen helpotus. Kyseinen seikka ei kuitenkaan poistanyt pettymystä siitä, että tehty pedagoginen työ meni hukkaan.

Halut, valta ja (näkemätön) talous

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet yksityisen sektorin yhteistyötä erään suomalaisen kunnan varhaiskasvatuksen kanssa päiväkotiryhmille suunnatun aktiivisuusrannekehankkeen kautta. Artikkelin lähtökohtana on ollut ajatus toimijoiden välisestä yhteistyöstä sommitelmina, joita halu (Deleuze 2005; Deleuze & Guattari 1987) pitää koossa. Haastatteluaineiston analyysi osoitti, miten toimijoiden halut ja yhtenevät päämäärät kokosivat sommitelman ja yhdistivät toimijoita toisiinsa. Keskeisessä asemassa oli kunnan viranhaltijan innostus liikuntakasvatukseen; hänen panoksensa toimijoiden yhteen saattamisessa oli olennaista hankkeen synnylle. Tilanteen tarkasteleminen sommitelmana auttaa kuitenkin näkemään, ettei kyse ole vain yksittäisen toimijan intohimosta. Liikuntakasvatukseen kytkeytyvät halut syntyvät yhteiskunnallisissa verkostoissa, joissa vaikuttavat esimerkiksi viranomaisten tuottamat raportit ja suositukset (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016). Yritys puolestaan onnistui kytkeytymään innokkaiden verkostoon, jonka kautta se sai sekä arvokkaita kontakteja kunnallisessa varhaiskasvatuksessa että olennaista sisältöosaamista. Hankkeen loppumisen yhteydessä halut veivät toimijoita eri suuntiin ja saivat tilanteen näyttäytymään näille erilaisena.

Varhaiskasvatuksen henkilökunnan puheensa korostui harmistus, kun vaivalla pedagogiseen käyttöön valjastettu ranneke yllättäen poistui. Erilaisten sisällöllisten palvelujen houkuttelevuus on ymmärrettävissä varhais-

kasvatuksenopettajan generalistinen luonne huomioiden. Luokanopettajien tapaan varhaiskasvatuksessa opettaja vastaa kaikista sille asetetuista sisällöllisistä tavoitteista, eikä esimerkiksi erillistä aineenopettajarakennetta ole (ks. esim. Rusanen 2007).

Haastateltujen kuvaukset yhteistyöstä sommitelmassa resonivat kiinnostavasti postfordistisen tuotannon piirteistä käydyn keskustelun kanssa (Moulier Boutang 1996, Viren & Vähämäki 2011; Paakkari 2020). Tarkastelemassamme sommitelmassa toimijoiden henkilökohtaisella kiinnostuksella liikuntakasvatukseen oli keskeinen rooli sommitelman yhteen tuomisessa. Liikunnan edistämisen kautta sommitelma avautuu yhtäältä oikeanlaisen lapsuuden sekä terveen ruumiin ja normalisoidun kehon ideoihin (Kuukka 2015). Toisaalta se avautuu varhaiskasvatuksen liikuntasuosiin (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016), joiden kautta uusinnetaan ajatusta oikealla tavalla liikkuvasta kehosta, tai vanhempien toiveeseen taata lapselleen hyvä elämä ja terveys. Näistä tuli tuotannotekijöitä liikuntateknologiaa valmistavalle yritykselle, jonka tuotteet menestyivät juuri siksi, että ne kykenivät tarttumaan käyttäjien haluihin. On huomionarvoista, että haastateltavien kuvaamissa tilanteissa suuri osa asiantuntemuksesta ja innostuksesta oli itse asiassa yrityksen ulkopuolella, hajautuneena sommitelman eri pisteisiin. Aktiivisuusrannekeprojektissa yritys sai valjastettua yhteisen halun omaan käyttöönsä ja tarjosi tuotteensa vastauksena siihen.

Keskeiseksi analyysissä nousi myös havainto epätasapainosta toimijoiden välillä, erityisesti yhteistyön päättymiseen liittyvissä tapahtumissa. Tuotteen lakkauttaminen oli yrityksen työntekijälle ennakoitu, vaikkakin valitettava, päätös kaikinensa onnistuneelle projektille, joka oli saavuttanut sille vuosien varrella asetetut tavoitteet. Kunnan hallinnossa tapahtumaa oli yllätyksellinen ja odottamaton: viranhaltijan järjestyksessä kaikki edellytykset jatkamiselle olivat olemassa, mutta lopulta eräänlaiseksi selitykseksi oli vain hyväksyttävä, ettei näköalaa yrityksen sisäisiin päätöksenteko-

prosesseihin ollut. Lapsiryhmien opettajissa ja lastenhoitajissa tunne epäreiluudesta tuli esiin suorimmin. Haastateltavat olivat pitäneet yhteistyöstä, ja se oli tuonut heille iloa, joten oli surullista ja vaikea ymmärtää, miksi se yhtäkkiä päättyi. Toisaalta yhteistyön päättymisen nosti pintaan jo aiemmin kyteeseen epäluulon varhaiskasvatuksen yritys yhteistyötä kohtaan.

Haastatteluissa kävi myös ilmi, ettei lapsiryhmien toimijoilla käytännössä ollut minäänlaista käsitystä rannekeprojektin päättymisen takana olevista tekijöistä. Asia oli tullut heidän tietoonsa yksipuolisella ilmoituksella, ilman perusteluja. Tämä nostaa esiin kysymyksen toimijoiden välisestä epätasapainosta. Ääneen lausutuista tavoitteista huolimatta toimijoilla saattaa olla aivan erilaisia agendoja ja aikatauluja. On ymmärrettävää, että jo pidempään jatkuneeseen ja toimivaksi osoittautuneeseen yhteistyöhön suhtauduttiin esimerkiksi kunnan hallinnossa olettaen sen jatkuvan tulevaisuudessakin. Tarkastelemassamme tapauksessa epätasapaino syntyi siitä, että huolimatta yhteistyösommitelman toimijoiden suuresta määrästä päätösvalta hankkeen jatkumisesta oli täysin yrityksen käsissä. Näin ollen muiden oli vain hyväksyttävä sen tekemä päätös, vaikka se tarkoittaisi ryhmissä kehitetyistä pedagogisista ratkaisuista tai toimijoiden välillä syntyneistä yhteistyöverkostoista luopumista. Yksityisen ja julkisen sektorin välisten yhteistyöhankkeiden jatkuvuuteen liittyviä havaintoja on esitetty aiemminkin (Laiho & Pihlaja 2022). Tutkimuksemme avaa kuitenkin näköalan siihen, miten esimerkiksi hankkeiden päättymisen saattaa näyttäytyä sommitelman eri toimijoille.

Toisin kuin aiemmassa tutkimuksessa (esim. Laiho & Pihlaja 2022), yksityisten toimijoiden kanssa tehtyä yhteistyötä perusteltaessa ja siitä kerrottaessa ei aineistossamme juurikaan puhuttu taloudesta tai rahasta. Yhteistyötä kuvattaessa haastateltavat puhuivat ennemminkin halusta ja innostuksesta, joka ei ole pelkästään rationaalista, vaan kumpuaa esimerkiksi henkilökohtaisesta kiinnostuksesta – päättyen myöhemmin pettymykseen, yllätykseen ja su-

ruun. Tutkimuksemme tekee näkyväksi sen, etteivät yksityisen ja julkisen sektorin välille rakentuvat yhteistyöverkostot järjesty pelkäänsä rationaalisin perustein: toimijat kiinnittyvät niihin halujensa, toiveidensa ja innostuksensa kautta. Sommitelmien ymmärtämiseksi on tärkeää kiinnittää huomiota niiden affektiivisuuteen (Kantola, Seeck & Mannevu 2019). Niin hankkeiden syntyvaiheen kuin niiden päättymisenkin selittäminen ainoastaan järkisyillä jättää huomiotta sen, että toimijoiden välisissä suhteissa on kyse muustakin, esimerkiksi halusta.

Sommitelman purkautuessa huomio kiinnittyy osapuolten kuvaamien tunteiden väliin epäsuhtaan: varhaiskasvatuksen henkilökunnan ilmaisema pettymys kohtaa yrityksen kokemuksen onnistumisesta ja menestyksestä. Kyse on näkyviin tulevasta jännitteestä eri toimijoita ohjaavien rationaalisuuksien (Ball & Youdell 2008) välillä. Onnistuminen määrittynyt voittoa tavoittelevalla yritykselle perustavasti eri tavoin kuin julkisen varhaiskasvatuksen työntekijöille. Tätä ristiriitaa ei todennäköisesti voida milloinkaan täysin purkaa, sillä toimijoiden lähtökohdat ovat erilaiset. Pettymyksen ja onnistumisen kaltaisia tunteita toisiinsa nivovat sommitelmat lienevät näin ollen pysyvä osa koulutuksen yksityistymisen prosesseja ja sellaisenaan ansaitsevat tulla nähdyksi myös tutkimuksessa.

Tutkimuksemme osoittaa, millaisia ristiriitoja koulutuksen yksityistymiseen voi liittyä. Silloinkaan kun yhteistyöverkosto syntyy innostuksen ja vapaaehtoisuuden ympärille, toimijoiden erilaiset lähtökohdat eivät katoa näkyvistä. Yrityksen pyrkimyksenä on oman markkinaosuuden kasvattaminen, brändin vahvistaminen ja pohjimmiltaan voiton tuottaminen omistajille. Hetkellisesti nämä voivat viedä samaan suuntaan kuin yhteiskunnan varhaiskasvatukselle määrittelemät tavoitteet tai lapsuuden ideaalit, mutta viime kädessä yrityksen on aina toimittava omistajiensa edun mukaisesti, vaikka se tarkoittaisi hyväksi koettua pedagogisen hankkeen lopettamista. Tämä on tärkeä ottaa huomioon tulevia yritysytteis-

työhankkeita suunniteltaessa. Jatkotutkimuksen kannalta olisi hyödyllistä ymmärtää tällaisten yhteistyöhankkeiden rakentumista vielä tarkemmin sekä etsiä keinoja, joilla haitta-vaikutuksia voidaan vähentää.

Lähteet

- Ball S. & Youdell, D. 2008. Hidden privatization in public education. Bryssel: Education International.
- Deleuze, G. 2005. Haastatteluja. Suom. A. Helle, V. Helmissaari, J. Porttikivi & J. Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Deleuze, G. & Guattari, F. 1987. A thousand plateaus. Capitalism & schizophrenia. Käänt. B. Massumi. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G. & Guattari, F. 2007. Anti-Oidipus. Kapitalismi ja skitsofrenia. Suom. T. Kilpeläinen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Dýrfjörð, K. & Magnúsdóttir, B. R. 2016. Privatization of early childhood education in Iceland. *Research in Comparative and International Education* 11 (1), 80–97. <https://doi.org/10.1177/1745499916631062>
- Fairclough, N. 2010. Critical discourse analysis. The critical study of language. 2. painos. Lontoo: Routledge.
- Hogan, A. & Thompson, G. (toim.) 2021. Privatization and commercialization in public education. How the public nature of schooling is changing. Lontoo: Routledge.
- Jakonen, M., Peltokoski, J. & Virtanen, A. (toim.) 2006. Uuden työn sanakirja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jokinen, E., Hirvonen, H., Mankki, L., Aho, T. & Lehto, I. 2023. Gender and welfare service work in biocapitalism : Lean in action. Lontoo: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003309789>
- Kantola, A., Seeck, H. & Mannevu, M. 2019. Affect in governmentality: Top executives managing the affective milieu of market liberalization. *Organization* 26 (6), 761–782. <https://doi.org/10.1177/1350508418821002>
- Karila, K., Alasuutari, M., Lammi-Taskula, J., Repo, K. & Eerola, P. 2022. Lastenhoidon ja varhaiskasvatuksen monet polut – toteutuuko tasa-arvo ja yhdenvertaisuus? Teoksessa P. Eerola, K. Repo, M. Alasuutari, K. Karila & J. Lammi-Taskula (toim.) Lastenhoidon ja varhaiskasvatuksen monet polut. Lasten, perheiden ja politiikan näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 257–266.
- Kelly, S. E. 2010. Qualitative interviewing techniques and styles. Teoksessa I. Bourgeault, R. Dingwall & R. Vries (toim.) SAGE handbook of qualitative methods in health research. Lontoo: Sage, 307–327.
- Kosunen, S. 2022. The homology between the private and the public fields in higher education. *British Journal of Sociology of Education* 44 (2), 276–290. <https://doi.org/10.1080/01425692.2022.2145930>
- Kuukka, A. 2015. Lapsen, ruumiillisuus ja päiväkodin järjesty: Tutkimus ruumiillisuuden tuottamisesta ja merkityksellistymisestä lasten päiväkotiarjessa. Jyväskylä

- studies in education, psychology and social research 536. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6299-9>
- Laiho, A. & Pihlaja, P. 2022. Is Finnish early childhood education going private? Legislative steps and local policy actors' representations of privatisation. *Policy Futures in Education* 20 (8), 941–959. <https://doi.org/10.1177/14782103221074474>
- Mazzei, L. A. 2013. Desire undone. Productions of privilege, power and voice. Teoksessa R. Coleman & J. Ringrose (toim.) *Deleuze and research methodologies*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 96–110.
- Mertala, P. 2022. Koneluettava lapsi? Opetuksen datafiikaatio ja automaatio Minä-Se-suhteiden tuotantokoneistona. *Kasvatus ja Aika* 16 (4), 26–42. <https://doi.org/10.33350/ka.117096>
- Moulier Boutang, Y. 1996. Mutation du rapport salarial dans les villes du travail immatériel. Teoksessa A. Corsani (toim.) *Le bassin de travail immatériel dans la métropole parisienne*. Pariisi: L'Harmattan, 163–197.
- Oikeusasiamies. 2017. Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan ratkaisu EOAK/5754/2016. Päiväkodissa järjestettävä maksullinen musiikkileikkikoulu. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5754/2016>. (Luettu 7.12.2022.)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä – varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:21. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-410-8>
- Paakkari, A. 2020. Entangled devices: An ethnographic study of students, mobile phones and capitalism. *Helsinki studies in education* 70. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5843-7>
- Paakkari, A., Paananen, M. & Grieshaber, S. 2023. Activity-tracking assemblages in Finnish early childhood education and care. *Childhood* 30 (3), 301–316. <https://doi.org/10.1177/09075682231172861>
- Paananen, M. & Grieshaber, S. 2023. Policies of interlude and interruption: Stories of governance as an assemblage. *Journal of Education Policy* 38 (3), 367–385. <https://doi.org/10.1080/02680939.2021.2021296>
- Potter, J. & Wetherell, M. 1994. *Analyzing discourse*. Teoksessa A. Bryman & R. G. Burgess (toim.) *Analyzing qualitative data*. Lontoo: Routledge, 47–66.
- Purokuru, P. 2018. *Täysin automatisoitu avaruushomoluksuskommunismi*. Helsinki: Kosmos.
- Rusanan, S. 2007. Taidekasvattajaksi varhaiskasvatukseen: Kuvataiteen opintojen kehittäminen lastentarhanopettajien koulutuksessa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 77. Taideteollinen korkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-3759-5>
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Ruutiainen, V. 2022. Marketization and privatization of early childhood and care in Finland: Shifts within and from universalism. *JYU dissertations* 543. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9348-1>
- Ruutiainen V., Alasuutari, M. & Karila, K. 2020. Rationalising public support for private early childhood education and care: The case of Finland. *British Journal of Sociology of Education* 41 (4), 32–47. <https://doi.org/10.1080/01425692.2019.1665497>
- Siippainen, A., Fjällström, S., Karila, K., Paananen, M. & Repo, K. 2022. Vanhempien ja palveluntarjoajien välisen annetun ja ansaitun luottamuksen rakentuminen. Teoksessa P. Eerola, K. Repo, M. Alasuutari, K. Karila & J. Lammi-Taskula (toim.) *Lastenhoidon ja varhaiskasvatuksen monet polut*. Helsinki: Gaudeamus, 111–132.
- Siippainen, A., Toivonen, H. & Paakkari, A. 2023. Towards a democracy of translations? Local evaluation actor networks in Finnish early childhood education. *Global Studies of Childhood* 13 (3), 217–231. <https://doi.org/10.1177/20436106231175026>
- Tsing, A. L. 2020. Lopun aikojen sienet: Elämää kapitalismin raunioissa. Suom. A. Tuomikoski. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Valkonen, S., Pesonen, J. & Brunila, K. 2021. Varhaiskasvatuksen markkinat – näkökulmana yksityistyvät palvelut. *Kasvatus* 52 (2), 223–234. <https://doi.org/10.33348/kvt.111446>
- Varjo, J. & Kalalahti, M. 2019. The art of governing local education markets – municipalities and school choice in Finland. *Education Inquiry* 10 (2), 151–165. <https://doi.org/10.1080/20004508.2018.1514907>
- Viren, E. & Vähämäki, J. 2011. Perinnöttömien perinne. *Marx ilman marxismia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ylönen, M. & Kuusela, H. 2019. Consultocracy and its discontents: A critical typology and a call for a research agenda. *Governance* 32 (2), 241–258. <https://doi.org/10.1111/gove.12369>

Saapunut toimitukseen: 30.11.2022
Hyväksytty julkaistavaksi: 19.9.2023

Tutkimusta ovat rahoittaneet Suomen Akatemia (hankenumero 339603) ja Emil Aaltosen säätiö (hankenumero 200257P).